

Tilla Deniz Baykuzu. An Lu-Shan İsyanı ve Büyük Yen Devleti, Kömen Yayınları, Konya 2013, ss. 217, ISBN: 978-605-5184-15-5

Erhan AKTAŞ

Kirklareli University (Kirklareli/Turkey)

E-mail: erhanaktas35@hotmail.com

Türklerin Çinlilerle olan siyasî, ekonomik, sosyal ve kültürel ilişkilerinin başlangıcı çok eski dönemlere gitmekle birlikte, Asya'da bilinen en eski Türk devletlerinden biri olan Hunlarla olan ilişkileri ve Çinlilerin İç Asya ve Hun Devleti hakkındaki en eski ancak tam anlamıyla tarihî bir vesika olmaktan uzak bilgilerin tarihi MÖ. XVI. yüzyıl ile XI. yüzyıldaki Shang ya da Yin dönemine kadar uzandığı bilinmektedir (Baykuzu 2011: 2). Bununla birlikte Türk yazılı kaynaklarındaki Çin-Türk ilişkilerini, II. Türk Kağanlığı dönemine yani MS. VIII. yüzyıla kadar indirmek mümkündür. Bu iki millet, hâlâ devam eden uzun süreçte olumlu ve olumsuz birçok olayı paylaşmıştır. Bu ikili ilişkiye dair Doğulu ve Batılı Sinologlarca birçok çalışmanın yapıldığını ve araştırmaların hâlihazırda devam ettiğini bilmekteyiz. Cumhuriyet Türkiye'sinin ilk dönemlerinde ATATÜRK'ün emriyle tesis edilen Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi bünyesinde de o dönemde Türkiye'de araştırmalar ve bölüm kuruculuğu görevinde bulunması amacıyla bulunan, folklor da dâhil birçok alanda kalem oynatan *Çin Tarihi* ve *Çin'in*

Şimal Komşuları gibi eserlerin sahibi Prof. Dr. Wolfram EBERHARD'ın yanı sıra kendisinden sonra gelen Prof. Dr. Bahaeddin ÖGEL, Prof. Dr. Muhaddere Nabi ÖZERDİM, Prof. Dr. Pulat OTKAN, Prof. Dr. Gülçin ÇANDARLIOĞLU, Prof. Dr. Ayşe ONAT, Prof. Dr. Özkan İZGİ, Prof. Dr. Bülent OKAY, Prof. Dr. İsenbike TOGAN, Prof. Dr. Ahmet TAŞAĞIL, Prof. Dr. Konuralp ERCİLASUN, Doç. Dr. Gürhan KİRİLEN, Dr. Gülnar KARA, Dr. Sema ORSOY gibi isimler de zikredilmelidir.

Tanıtımını yapacağımız bu çalışma, Trakya Üniversitesi Tarih Bölümü öğretim üyesi ve aslen bir Uygur Türkü olan BAYKUZU'nun bu alanla ilgili yapmış olduğu eserlerden ikincisidir. İlk çalışması olan *Asya Hun İmparatorluğu* (2011) ve yakın zamanda neşredilen *Son Bilgiler Işığında Kürşad İsyanı* (2016) diğer inceleme eserleridir.

An Lu-Shan İsyanı ve Büyük Yen Devleti başlıklı çalışma “Önsöz”, “Kısaltmalar”, “Giriş”, “Kaynaklar”, “Son Söz”, “Kaynakça”, “Tablolar”, “Yen Devletinin Kronoloji Cetveli, Haritalar”, “Dizin ve Belgeler”in haricinde dört ana bölümden oluşmaktadır.

“Önsöz”de PULLEYBANK'ın “An Lu-Shan İsyanının Arka Planı” başlıklı henüz aşılamamış eserinin ve Türkiye'deki birkaç kısa kitap bölümümün haricinde konu üzerine hiç çalışılmadığını belirten yazar, eserin tam anlamıyla ilmî kaygılarla yazıldığını ve gündelik okumaların haricinde tutulması gerektiğini şu şekilde ifade eder: “*Bazı araştırmacı ve okuyucuların kuru laf kalabalığı dedikleri detaylar çok önemlidir ve bazen tek bir kelime bile tarihte veya görüşlerimizde büyük değişiklikler yapabilmektedir. O yüzden okunurken sıkıcı olsa bile bu detayları koymakta ısrarcı oldum. Çünkü detay bilgisi olmadan genel bilgi oluşmaz*”.

“Giriş” bölümünde, Türk bir anne Soğd bir babadan olan An Lu-Shan'dan (安祿山), başlatmış olduğu isyandan ve günümüz Pekin'inde kurmuş olduğu Büyük Yen Devleti'nden kısaca bahsedilmiş, o dönemki T'ang Hanedanlığını tepetaklak ederek Çin'in merkezinde bir devlet kurarak bozkırın Çin'i ele geçirildiği ifade edilmiştir (s. 2). Çalışmanın Çin kaynaklarından Türkçeye yapılan ilk tercümelemlerle şekillendiğini belirten yazarın kullanmış olduğu Çin yıllıkları ise Chiu T'ang Shu (618-907), Hsin T'ang Shu ve Tzu-Chih T'ung-Chien'dir ve adı geçen

yıllıkların bazı bölümleri de Türkiye’de farklı araştırmacılar tarafından yayımlanmıştır (s. 173-181). Bu yıllıkların künyeleri, “Kaynaklar” başlığı altında verilmiştir (s. 3-8).

Eserin I. Bölümü, “Çin İçindeki Türk ve Çinli Olmayan Boylar”, “VIII. yüzyılın İlk yarısında Çin’in Durumu” ve “An Lu-Shan İsyanının Sebepleri” ana başlıklarından oluşmaktadır. İlk başlık altında verilen Türk (Pu-Ku, Tongra, Hsi, A-Shih-Na, Sha-T’uo, Sir Tarduş, Ch’i-Pi ve Türğişler) ve gayr-ı Türk boyları¹ (Kitan, Shih-Wei) adı geçen isyan hareketinde Çin yıllıklarının bahsettikleri ve önemli bir yere sahip olan boylarından oluşmaktadır (s. 11-30).² Bu boyların anlatımında A-Shih-Na boyunun Çin topraklarına duhulü ve mevcudiyetinin anlatıldığı bölümde An Lu-shan İsyanı’ndan önce gerçekleşen Chieh-Shih-Shuai ya da merhum ATSIZ’ın Kürşat şeklinde literatüre kazandırdığı (1974) kumandanın isyanından da bahsedilmiş (s. 14-19), bu isyanın ayrıntıları ve güncellenmiş malumatı yazarın son çalışmasında da irdelenmiştir (Baykuzu 2016). Bu bölümün ikinci ana başlığı altında ise, mezkûr dönemde Çin’in Orta Asya, Tibet ve Nan-Chao devletleriyle olan ilişkileri ile Talas Savaşı hakkında ayrıntılı bilgiler verilmektedir (s. 31-48). Son ana başlık, eserin II. Bölümünün hazırlayıcısı olmakla birlikte eserin de problematiğini de ortaya koymuştur. Buna göre, Batılı araştırmacıların da çok üzerinde durmadıkları gibi bu bir isyan mıdır yoksa bağımsızlık hareketi mi? (s. 49-55). Araştırmacı, hareketin Batı kaynaklarının ileri sürdüğü ekonomik sorun merkezli bir durum değil, “kuzeydoğunun dizginlenemeyen orduları ve onların başındaki bağımsızlık isteyen liderinde olduğu” görüşündedir (s. 55).

“II. Bölüm”, bir önceki bölümün son alt başlığında verilen meselenin tarihî verilerle ifadesi ve bağımsızlık ateşinin hangi amillerle, ne şekilde ve hangi aktörlerle yakıldığına dair ayrıntılı bilgiler içermektedir. Ana bölümün ilk alt başlığı olan An Lu-Shan (703-756)’da bağımsızlık önderinin menkıbevi hayatı, ailesi hakkındaki malumat, yaşadığı siyasî, sosyal ve kültürel çevre; An Lu-Shan’ın T’ang hânedanlığı hâkimiyetindeki Çin sarayına girişi (747 yılında İmparator Hsüen Tsung zamanında), saray içinde parlaması ile askerî ve idarî bakımından önemli mevkilere getirilmesi anlatılmaktadır. Burada özellikle I. ve akabinde II.

¹ Çin’in en önemli ve kudretli ‘öteki’si Türklerdi. Türklerle birlikte diğer ötekiler için bk. Kırilen 2015a.

² Çin yıllıklarındaki diğer Türk boylarının bahsi için bk. Taşağıl 2016 ve Kırilen 2015b.

Kıtan Seferleri sonrasında, Soğd babalı Türk analı, An Lu-Shan'ın saraya kabul edilmesi, başta İmparator devamında da saray bürokrasisine yakınlaşması ve sonuç olarak birçok önemli işin ki bunların başında derinden ilerlettiği isyan hareketini ne şekilde planlanıp uygulamaya geçirildiğini ifade edilir (s. 61-68). “Saraya Yakın İlişkiler” alt başlığında ise An Lu-Shan'ın İmparator'un güvenini sağlamakta kendisinin gözde cariyesi olan Yang Kuei-Fei'nin evlatlığı olarak kabul edilmesini istemesi önemli bir rol oynar. Dördüncü alt başlık olan “İsyan Hazırlıkları” bölümünde An Lu-Shan'ın özel birlikler, oluşturduğu silah depoları, askerî hiyerarşiyi sağlamlaştırması, savaş sermayesini özenle hazırlaması vb. hazırlıkların başında gelmektedir. 755 yılının birinci ayında isyan aslında şu ritüelle resmen başlamış olur: “*An Lu-Shan bir tahtta oturuyordu, sağında ve solunda yüz kadar Çinli olmayan adamları vardı. Tütsüler yakıldı, garip, bir takım eski eşyalar yere serildi, kurbanlar kesildi. Kadın kam davul çalarak tanrının önündeymiş gibi dans etti.*” (HTS, 225A, 6414'den s. 85) ve bunun anlatımı “İsyanın Başlaması” alt başlığında son derece ayrıntılı bir şekilde anlatılır. Sonraki sayfalar teferruatlı savaş hazırlıkları, An Lu-Shan'ın kendi ordusu ve ona yardıma gelenlerle beraber yapmış olduğu mücadeleler, Luo-Yang şehrini alarak 756 yılının Şubat ayında Büyük Yen Devleti'ni kurup kendisini imparator ilan etmesi, Çin'in ikinci başkentini ele geçirmesi, başkentleri ele geçirilen hanedanlığa yeni bir veliaht atanması, Uygur ve Tibetlilerin isyankârlara karşı Çinlilere yardım teklifi, yapılan savaşlar ve An Lu-Shan'ın hastalığından kaynaklanan öfkeli kişiliği nedeniyle kendisine çok çektiren üvey kardeşinin emriyle öldürülmesi bu bölümdeki bahsi geçen diğer önemli teferruatlardandır.

III. ve IV. Bölümler ise, An Lu-Shan'ın öldürülmesinden sonra yerine geçen oğlu An Ch'in-Hsü devri, eski Çin başkentleri Ch'ang-An ve Luo-Yang'ın kaybedilmesi, Uygurlarla yapılan savaşlar, An Lu-Shan'ın çocukluk arkadaşı, önemli komutanlarından ve Büyük Yen Devleti'nin üçüncü hükümdarı Shih Ssu-Ming'in devleti ayakta tutabilmek için yapmış olduğu son mücadeleler, onun bir cariye-den olan ve devletin son hükümdarı Shih Ch'ao-I'nin gayret ve askerî seferlerine ayrılmıştır (s. 125-168).

Eserin içinde ve sonunda yer alan orijinal nitelikteki resim, tasvir ve haritalar konunun daha canlı bir şekilde göz önüne getirilmesine yardımcı enstrümanlardan olmuştur.

Yazarının büyük bir dikkat ve özenle hazırladığı çalışmasının son paragrafı aynı zamanda An Lu-Shan'ın, isyanının, kurduğu devletin bölge siyasasındaki önemine dikkat çeker mahiyette olduğu için ifadeyi doğrudan alıyor, kıymetli araştırmacıdan İç Asya Türk tarihine ışık tutacak nice eserler vermesini diliyoruz: “*An Lu-shan isyanı öyle büyük bir hasar vermiştir ki T'ang Hanedanlığı yıkıldıktan sonra bile yerine kurulan sırayla Sung, Yuan ve Ming Hanedanlıkları'nın uluslararası dünyaca büyük devletler haline gelememesinin sebebi bile buna bağlanmaktadır.*” (s. 171).

Kaynakça

- ATSIZ, H. N. (1974). Bozkurtlar, İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- BAYKUZU, T. D. (2011). Asya Hun İmparatorluğu, Konya: Kömen Yayınları.
- BAYKUZU, T. D. (2016). Son Bilgiler Işığında Kürşad İsyanı, Konya: Kömen Yayınları.
- KIRILEN, G. (2015a). Eski Çinin Ötekisi Türkler, İstanbul: Gece Kitaplığı.
- KIRILEN, G. (2015b). Göktürklerden Önce Türkler, İstanbul: Gece Kitaplığı.
- TAŞAĞIL, A. (2016). Eski Çin Kaynaklarına Göre Eski Türk Boyları, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.